

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ

УДК 821.161.2-1/-9.09«18/19»І.Франко:82(100=111)

СПРИЙНЯТТЯ ТВОРЧОСТІ ТА ОСОБИСТОСТІ ІВАНА ФРАНКА ЯК СИМВОЛУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ УКРАЇНИ В АНГЛОМОВНОМУ СВІТІ

Роксолана ЗОРІВЧАК

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000*

Розвідка є значною мірою бібліографічною. Вона присвячена дослідженню сприйняття творчості та особистості Івана Франка в англomовному світі. Найбільше уваги зосереджено на перекладах Персіваля Канді, Віри Річ та Роми Франко. Звернено увагу також на англomовні наукові праці, присвячені окремим аспектам творчості І. Франка.

Ключові слова: Іван Франко, творчість, проза, поезія, інтелектуальний, переклад, українська мова, англійська мова.

Іван Франко – Вчитель і Батько нації, наш письменник-мислитель, геній-універсаліст ренесансного мірила, «Від каменя – й до хмар!» – саме таким, від земного каменя й до хмар, видається титанічний розмах праці І. Франка. Здається, немає такої місцини в світовій культурі, куди не сягнув би він зором душі. Творчість І. Франка, без сумніву, заслуговує всесвітнього визнання. Не виняток і англomовний світ.

Відтворювати Франкові твори по-англійському – завдання надскладне. Те реальне буття, що в добу письменника було самозрозумілим, бо відбувалося на очах або зберігалось у пам'яті його сучасників, – тепер вимагає пояснень, уточнень, зокрема для англomовного читача, що загалом дуже мало знає про Україну. У Франкових творах – чимало одиниць дуже складних щодо відтворення їхніх контекстуальних функцій засобами англійської мови. Це, передусім, фразеологічні одиниці – дивно соковиті й різноманітні – не забуваймо про монументальну працю І. Франка «Галицько-руські народні приповідки». Не легко впоратися навіть дуже досвідченому перекладачеві з Франковими словесними образами, словами емоційно-оцінкової експресії, реаліями, прикладковими сполученнями, пареміями, семантично значущими власними назвами, повторами, дуже цікавими діалектизмами тощо. І, мабуть, найскладніше – для людей іншої епохи та зовсім іншого способу життя – відтворити глибоко схоплену письменником своєрідну ментальність нації. Не легке завдання також – відтворити

Франків іскрометний гумор. Перед перекладачами повстає проблема максимального збереження мелодійності, лексичної самобутності, синтаксично-фразової своєрідності Франкового мовлення.

Англійською мовою перекладено чимало художніх творів І. Франка, віршових та прозових. З огляду на поширеність англійської мови, це надзвичайно важливо. Першими популяризаторами творів І. Франка в англомовному світі були українці або люди, яких доля звела з українцями [2; 4]. Історія англомовної франкіани тісно пов'язана з історією української імміграції до Канади. Як масове явище її започатковано 7 вересня 1891 року, коли до Монреаля причалив після 22-денної морської подорожі з Гамбурга корабель «Орегон», і з нього, серед інших пасажирів, зійшло двоє українських селян: Василь Єленька та Іван Пилипівський. Їм було по 32 роки і були вони вихідцями з прикарпатського села Небилів. Вони подалися поїздом на Захід країни і, побачивши масиви цілинних земель, вирішили залишитися там назавжди. За приблизними підрахунками, 237 тисяч українських селян з Галичини, Буковини, Закарпаття та Волині, гнаних соціальним та національним гнітом, до вересня 1939 року подалися до Канади.

З часом вони почали налагоджувати громадське життя, організувати просвітні організації. У зв'язку з тим виникає запитання: для кого здійснюються переклади Франкових творів? Чи виключно для англомовного читача, щоб Франкові твори ввійшли до англомовної культурної полісистеми? Чи, можливо, для нащадків етнічних українців, що втратили вже доступ до української мови, зокрема художньої, але вберегли ще почуття певного духовного українства? Очевидно, залежно від цільового читача, переклади можуть бути деякою мірою різними.

Історію англомовної поетичної франкіани започаткував Персіваль Канді – народжений в Англії пресвітеріанський місіонер. Живучи в Канаді серед українських заробітчан, він захопився художнім словом цього невідомого народу, самотужки вивчив українську мову та став одним із перших англомовних перекладачів творів Т. Шевченка, І. Франка та Лесі Українки. У перекладах П. Канді окремі твори І. Франка – поеми «Іван Вишенський», «Мойсей», «Панські жарти», легенда «Смерть Каїна» (останні три – не повністю), 51 вірш зі збірок «З вершин і низин», «Мій Измагд» – склали книжки: «A Voice from Ukraina» («Голос з України») [50] та «Ivan Franko: The Poet of Western Ukraine» («Іван Франко: Поет Західної України») [37; 38], обидві – з біографічними нарисами; «Moses and Other Poems» («Мойсей» та інші поеми), Нью-Йорк, 1973) спільно з Вірою Річ [20], а також увійшли до книжки «Франко І. «Каменярі» мовами народів світу» (К., 1983). Перекладацьку працю П. Канді як зачинателя англомовної франкіани достойно оцінив американський славіст – професор А. П. Коулмен [9].

Віршові твори І. Франка перекладали англійською мовою В. Семенина, А. Гнідь, Р. Татчин, Джон Вір, К.-Г. Андрусишин і В. Кіркконел, М. Скрипник, М. Найдан, О. Прокопів. Зокрема важливий переклад поеми «Мойсей» – архітвору Івана Франка. Цей безсумнівний шедевр світової літератури за глибиною осмислення кардинальних питань буття людини і нації, проникливим психологізмом, оригінальністю авторського тлумачення «вічних образів», монументальністю художнього виконання, вишуканою поетичною майстерністю й гострою актуальністю проблематики співмірний зі славет-

ними творіннями видатних поетів-філософів: Данте, Шекспіра, Мільтона, Гете, Байрона. Перший переклад поеми «Мойсей» належить В. Семенині і датується 1938 р. [18; 19]. Того ж року вийшла в його перекладі арабська казка «Абу-Касимові капці». Чимало ліричних творів І. Франка в перекладі В. Семенині опубліковано в 30-х рр. минулого сторіччя в періодичному виданні «The Ukrainian Weekly». А. Гнідь переклав поеми: «Іван Вишенський», «Мойсей», «Панські жарти» [21], Р. Татчин – поеми «Панські жарти» та «Іван Вишенський» [16; 17].

Казковий сатиричний епос, головним героєм якого є хитрун та чарівний обманець Лис, веде літочислення від латинського варіанта XII ст. Французи дали в світову скарбівню «Roman de Renart», німці – Гетів «Der Reineke Fuchs». Менш відома англійська версія В. Кекстона «Historie of Reynart the Foxe» (1481), заснована на голландських переказах, що датуються 1479 роком. Використовуючи різномовні фольклорні та літературні сюжети, І. Франко створив самобутню поему-казку «Лис Микита» – моральну алегорію на подоби «Подорожей Гулівера» Дж. Свіфта і «Ферми тварин» Джорджа Орвела, що заслуговує на всевітнє визнання. Міжнародна юнацька бібліотека (з центром у Мюнхені, яка в сімдесятих роках минулого століття координувала діяльність бібліотек у 110 країнах світу) внесла Франків твір у список «Найкращі з найкращих у світовій літературі» для дітей віком 10–12 років.

Дотепер вийшло друком чотири англomовні версії «Лиса Микита»: прозова – Богдана Мельника (1978) [14]; віршова Адама Гнідя, включена до англomовної збірки І. Франка «Moses and other poems» (1988) [21]; віршований переклад Б. Мельника, опублікований у білінгві «Лис Микита. Fox Mykyta» (2000) [6]; віршовий переклад Богдана Карпішки 2002 року [13].

Окремі перекладачі, зокрема Б. Мельник та А. Гнідь, належать до післявоєнної української імміграції в англomовному світі. В їхньому випадку трагічна історія створила досить добрі умови для перекладу. З одного боку, вони – діти (хай і блудні) Отчої землі, Франкового краю, отже, закарбовані в дитинстві образи, пейзажі, звичаї вони взяли в далеку мандрівку життя. З другого боку, вони здобули вищу освіту з англomовним компонентом, десятиліттями жили й працювали в англomовному світі.

72 знамениті ілюстрації В. Курилика прикрашають прозовий переклад Б. Мельника, пояснюючи водночас чимало англomовному читачеві. Віршову білінгву Б. Мельника прикрашають ілюстрації знаменитого графіка й карикатуриста Едуарда Козака, відомого під псевдонімом ЕКО як ілюстратора львівських сатиричних журналів «Зиз» (1926–33), «Комар» (1933–39) та дитячого «Дзвіночок» (1931–39). У 1941 році «Лис Микита» вийшов друком у Кракові заходами редактора Б. Гошовського з ілюстраціями ЕКА. Ці ж ілюстрації прикрашають і англomовну білінгву. До прозового перекладу Б. Мельник подав свій віршований заспів «From the translator». До віршового, крім заспіву, подав в оригіналі і у власному англomовному перекладі розвідку І. Франка «Хто такий Лис Микита і звідки він родом?» та стислу білінгвальну інформацію про І. Франка, Е. Козака та про себе. У 1989 році Б. Мельник опублікував англійською мовою книгу спогадів зі свого життя під заголовком «Against the stream» [39]. Моментально спадає на думку Франкове кредо: «Проти рожен перти, проти хвиль плисти...». Б. Мельник переклав також Франкову «Легенду про вічне життя».

Багато працювала над перекладами творів І. Франка Віра Річ [1]. Її перекладацьким первістком був «Пролог» до Франкової поеми «Мойсей», опублікований в першому випуску лондонського кварталника «The Ukrainian Review» («Український огляд») 1957 р. Заходами НТШ опубліковано в Нью-Йорку 1973 року поему «Мойсей» у її перекладі разом з окремими перекладами творів І. Франка, що їх здійснив П. Канді [20]. Передмову до цієї збірки написав професор К.О. Меннінг, в якій висловлено дуже високі поцінування філософських поем І. Франка – «Каїн», «Іван Вишенський», «Мойсей». Науковець висловлює думку, що ці поеми вже ввійшли до скарбівни світової літератури. Він цінує ці поеми передусім за те, що, крім цікавого сюжету із захоплюючими образами, вони вміщують глибокі філософські роздуми про роль проводира в житті народу.

В інших випусках цього ж кварталника опубліковано ще деякі Франкові твори в перекладі В. Річ, а саме: «Жіноче серце, чи ти лід студений...» (1961, ч. 3; 1993, ч. 2), «Ідилія» (цикл «Excelsior», 1966, ч. 3), «Великдень! Боже мій великий» (18-ий розділ з поеми «Панські жарти» – 1966, ч. 3), «Тюремні сонети» (I–IX, 1967, ч. 2), «Вічний революціонер» (1968, ч. 1), частину циклу «Веснянки» (1993, ч. 2), цикл «Вольні сонети» («Котляревський», «Чого ти, хлопе...» – 1993, ч. 3), «Я згадую минуле життя...» (цикл «Спомини» – 1962, ч. 1). Остання опублікована Франкіана Віри Річ – це легенда «Смерть Каїна» («The Ukrainian Review», 1997, No 2). На жаль, у рукописі уже давно лежать: цикл «Поет» («Поединок», «Чим пісня жива?», «Рідне село»), значна частина циклу «Excelsior!» («Наймит», «Беркут», «Христос і хрест», «Човен», «Каменярі») та циклу «Веснянки» (ч. 1, 3–15), віршів «Не пора, не пора, не пора...», «Гей, Січ іде...», «Моя любов» (цикл «Україна»). Протягом усього свого творчого життя Віра Річ працювала над перекладом Франкового «Мойсея», постійно удосконалюючи його, зокрема, коли стали доступні їй бібліотеки України та франкознавчі конференції в Україні. Своє сімдесятиліття Віра Річ відзначала в Україні. Тоді ж, у квітні 2006 року, побувала вперше в Нагуєвичах. 2010 року Віра Річ ладила свій оновлений переклад поеми до друку як білінгву, споряджену належним науковим апаратом, оздоблену графічною «мойсеїаною» лауреата Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка, заслуженого художника України Є. Безніска, та смерть, на жаль, не дозволила їй здійснити давно омріяний задум.

З часом в англomовний світ увійшов І. Франко-прозаїк. Українська проза як естетичний феномен характеризує шляхи розвитку нашого письменства, його самобутність, інтегрованість у світову літературу. Самим фактом свого існування українські оповідання, повісті та романи заперечують псевдоверсії, що українська література другої половини ХІХ століття не доросла до цих жанрів чи й взагалі їх не мала. Одне з вагомих надбань ранньої англomовної франкіани – це повість «Захар Беркут» у перекладі Т. Бореської [32], опублікована 1944 року. Перекладач присвятила свою книгу «усім справжнім американцям, які дотримуються традицій і вірять у принципи засновників їхньої республіки». Подано також стислий нарис історії України. Очевидно, повість про героїзм предків була доречна в період фашистської навали, коли в Україні «від крові хижіла земля» (В. Симоненко). Наступний переклад «Захара Беркута» англійською мовою належав М. Скрипник [33], чий доробок включає також цикл «Коли ще звірі говорили» [31] та

ряд віршів. Повість «Voа Constrictor» та оповідання «Ріпник» (у першій редакції), «Навернений грішник», «Полуйка» переклала Ф. Соласко (з російської мови) [11]. Джон Вір, А. Біленко, З. Кейван, С. Далвей та О. Коваленко перекладали також Франкову прозу. Чимало перекладів опублікувала видавництво «Мистецтво» та Редакція видань іноземними мовами видавництва «Дніпро» [25; 26; 27].

Найновіший здобуток англomовної франкіани – це публікації видавництва «Мовні маяки» («Language Lanterns»). Його заснували 1996 року сестри Рома Франко та Соня Морріс, які поставили перед собою завдання забезпечити ширшу англomовну читачку аудиторію перекладами творів української літератури. У випадку Р. Франко й С. Морріс ідеться про білінгвів дуже високого рівня. Обидві сестри здобули вищу освіту, наукові ступені та позиції в університетах Канади. С. Морріс (1933–2007) студювала в університетах Мек Джіл, Саскачевану та Колумбії, і понад 30 років викладала психологію в Саскачеванському університеті. Її молодша сестра Р. Франко навчалася в університетах Саскачевану й Торонто, захистила дисертацію з української літератури у 1990 році.

У видавництві розподіл обов'язків був такий: Р. Франко підбирала і перекладала твори української літератури, а С. Морріс була редактором і полагоджувала усі видавничі проблеми. Після передчасної смерті С. Морріс у квітні 2007 року її син Павло Ціпинник виконує ці обов'язки. Спершу видавництво «Мовні маяки» опублікувало шість томів української жіночої прози, що включають твори вісьмох письменниць, написані між 1880 і 1920 роками. 2001 року вийшов том малої прози А. Дімарова під заголовком «Зламани крила». У 2002 році опубліковано том, присвячений Голодомору 1932–1933 років, де знаходимо твори А. Дімарова, Є. Гуцала, О. Звичайної – письменниці української діаспори родом з Харкова, майже невідомої в Україні. В «Біографічних нотатках» її названо «Гарріет Бічер-Стоу України» [35, с. 210]. Дійсно, її (радше публіцистичні) оповідання «Миргородський ярмарок», «Соціалістичні картоплі», «Без лікарів і священників, без могил і хрестів» – це надзвичайно майстерні зображення того моторошного, пекельного, що знищило нашу чорноземну Україну... Том дуже швидко розійшовся, його довелося перевидати. Найновіші перекладені томи – це повість «Марія» У. Самчука (2010); трилогія «Часи відчаю» (2010) – «Брат проти брата», «Між окопами» та «Конфлікт і хаос»; повість Олеса Бердника «Прометей» (2012). Як бачимо, продуктивність – надзвичайна. І що найвагоміше – висока якість перекладів.

Ювілейного Франкового року, 2006 року, вийшли чотири томи перекладів його творів [10; 28; 29; 30]. Це інтелектуальна проза найвищої проби. Якщо інші перекладачі Франкової прози зосереджувалися головню на творах, присвячених селянству та робітництву, то переклади «Мовних маяків» зображають представників середнього класу, інтелігенції, знаті, купецтва в Галичині ХІХ віку, що була під владою Габсбургів. Отже, ідеться про багатонаціональне суспільство, в якому, крім українців – корінної нації, жили поляки, євреї, цигани та австрійці, і міжетнічні відносини були надзвичайно складними.

Перший том включає дві повісті: «Для домашнього огнища» та «Основи суспільності». Другий, третій та четвертий томи – це трилогія «З бурливих літ». Пер-

ший том трилогії включає оповідання «Гриць і панич», «Різуни», «Герой поневоли» і «Великий шум». Ці твори змальовують соціальні умови в Галичині в «бурливих» роках 1846–1848 [7, т. 21, с. 189], включаючи панщину, її скасування, повстання 1840-х років, боротьбу за національні права і початки демократичних реформ у Габсбурзькій державі. Зокрема цікаві міжетнічні відносини, передусім намагання польських дідичів забезпечитися підтримкою українських селян у їхніх планах повстання проти австрійського уряду. Другий том трилогії включає дві повісті: «Не спитавши броду» (незакінчену) та «Лель і Полель». Перша повість зображає відносини між польськими поміщиками, освіченими синами українських селян та єврейськими купцями в Галичині. Повість «Лель і Полель» також характеризується показом життєвої правди. Том третій трилогії – «Перехресні стежки» описує події міського життя кінця XIX століття. Він зображає талановитого українського інтелектуала Євгена Рафаловича в його намаганнях сприяти соціальній справедливості через надання освіти селянам. Мабуть, ця повість – блискучий зразок Франкового модернізму в прозі, адже так багато подій і думок тямучий читач просто відчує. Хоч І. Франко написав повість у 1900 р., вона, на думку М. Тарнавської, «читається добре і зберігає актуальність в перекладі через століття» [47, с. 586].

Як стверджує М. Тарнавська, що є найвідомішим бібліографом і критиком англійської україніки [47; 48], Р. Франко вдало використовує сучасну розмовну англійську мову, часом впроваджуючи в дужках дослівне пояснення окремих українських висловів, що не піддаються художньому перекладу. Правда, інколи Р. Франко пропускає окремі рядки, як це трапилось у перекладі повісті «Для домашнього огнища», де пропущено назви ряду вулиць у центрі Львова. Ідеться про капітана Антона Ангаровича, який, стривожений домашньою ситуацією, навмання «звернув свої кроки в противний бік, горі Пекарською вулицею, до Личаківського кладовища» [7, т. 19, с. 63]. У перекладі відповідно читаємо: «he turned his footsteps almost unconsciously in the other direction, walking upwards along Pekarska street to the Lychakiv Cemetery» [10, с. 75]. Згодом, «з вулиці Фредра вийшов на Баторія, відси на Кам'яну, далше на Панську, та тут завернув і пішов сею вулицею в напрямі до Зеленої, але, не входячи на Зелену, повернув на вулицю Зиблікевича» [7, т. 19, с. 78]. В оригіналі подано ще інші назви ряду вулиць, якими йшов Антін Ангарович до Єзуїтського саду. У перекладі читаємо: «He walked for a long time cutting across familiar streets and squares until he reached Jesuit Park [10, с. 91–92]. Але це, мабуть, одна з перекладацьких ситуацій, коли іншого виходу немає.

Дуже корисним є глосарій наприкінці кожного тому, де пояснено цілий ряд фактів, реалій та висловів. Одним із недоліків загалом дуже корисного видання є те, що не вказано, які оригінальні тексти використано, а їх – чимало і вони деякою мірою відрізняються між собою.

У передмові до збірки «З бурливих літ», опублікованій 1903 року, І. Франко наголосив на історичній основі тих творів і водночас на різниці між історичними працями і художніми творами [7, т. 21, с. 189–190]. С. Морріс у власній передмові акцентує на цій Франковій думці, що письменник може використовувати історичні документи, але художній твір повинен мати своє власне життя, і письменник повинен

зображати людську душу в усіх її поривах, пристрастях, змаганнях, тріумфах і упадках [28, с. 9].

Переклади творів І. Франка включено також в окремі томи чоловічої прози [22, 24, 12, 15]. Це, зокрема, оповідання «На вершку (Кілька хвиль з життя людей «нічого не заробивших»)», «Із записок недужого» (збірка «Гірка чаша пристрасті», 2004); «Батьківщина», «Сойчине крило», «Вільгельм Тель» (збірка «Загадки серця», 2004); «Микитичів дуб», «Цигани», «Мавка» (збірка «З днів минулих», 2008). «Як русин товкся по тім світі», «Як Юра Шикманюк брів Черемошем», «Терен у носі» (збірка «Сільськими стежинами», 2008).

Таким чином, значна частина художньої спадщини І. Франка доступна англomовним читачам. До того ж, ряд творів, зокрема поема «Мойсей», має декілька англomовних перекладів. На жаль, наші перекладознавці в великому боргу перед видавництвом «Мовні маяки»: крім рецензії М. Тарнавської, опубліковано лише загально інформативну статтю старшого викладача Київського університету імені Бориса Грінченка – А. М. Козачук [3].

Перші франкознавчі студії, опубліковані в англomовних збірках поетових творів, мали головно інформативний характер. Найголовніші з них – біографічні нариси перекладача П. Канді в англomовних збірках Франкових творів 1932, 1948 та 1968 років і передмова Джона Віра до власної англomовної збірки 1956 року «Іван Франко. Вірші та оповідання» [23]. Якщо Джон Вір писав головно для канадців українського походження, то П. Канді мав на оці англomовного читача неукраїнського походження. У нarisі 1948 року, приміром, він виділяє такі характерні риси І. Франка: невтомну працездатність, громадську свідомість і почуття обов'язку, сміливість [37, с. 1–14].

У другій половині 50-х років ХХ століття в англomовному франкознавстві, поруч з інформативними, з'явилися наукові праці. Найвартісніші з них присвячені дослідженню Франкового віршування в широкому різномовному контексті. Це, зокрема, докторська дисертація Василя Нінювського «Версифікація Івана Франка», захищена в Оттавському університеті 1978 року [40] та праця А. Гумеської «Звукова виразовість в поезії Івана Франка» 1983 року [34]. Важливою подією були дві франкознавчі конференції під егідою НТШ і Асоціації випускників Українського вільного університету, що відбулися у Нью-Йорку 9 листопада 1976 року та 6 червня 1977 року. Серед англomовних доповідей виділялася розвідка Д. Чопика «Ритм в ранній поезії Івана Франка» [36, с. 65–76].

Цікаві дослідження присвячено релігійним, зокрема біблійним, проблемам. 1977 року А. Вільчер оборонив в Оттавському університеті докторську дисертацію «Іван Франко і Біблія: Дослідження поезій, написаних до поеми «Мойсей» [51]. У дисертації простежено вплив Біблії на Франкові поезії, зокрема на твори, написані до 1905 року. А. Вільчер доказує, що інтерес І. Франка до Біблії привів поета в число дослідників цього видатного літературного шедевра. Усі пов'язані з Біблією Франкові твори дослідник поділяє на три групи: ті, в яких біблійні сентенції використано для проголошення і обстоювання власних ідей; твори, в яких є біблійні образи; ті, в яких поет дає свою власну філософську інтерпретацію біблійним темам та образам. Вартісною є доповідь К. Біди «Релігійні мотиви в наукових працях Івана Франка», з якою науковець виступив на конгресі американських та канадських славистів в монреальському університеті 10

червня 1956 року [8]. В центрі його уваги були Франкові дослідження писань Івана Вишенського, апокрифів та легенд, старохристиянського духовного роману «Варлаам і Йоасаф». Багата матеріалом та цікава висновками розвідка Л. Шейна «Релігійний світогляд Івана Франка» (1979) [45]. Містка інформацією розвідка О. Кравченюка «Особисті зв'язки І. Франка з чужинцями» 1968 року [5].

До компаративних досліджень належать: студія Віри Річ «Іван Франко і англійські поети» з цікавими роздумами щодо суті та характеру впливів одних поетів та літератур на інших [41], стаття А. Вільчера «Іван Франко і Теодор Герцль: до генези Франкового «Мойсея» [52] та розвідка Л. Рудницького «Образ Австрії в творах Івана Франка» 1982 року [44]. Цьому ж автору належить цікава стаття, зокрема з погляду нашого, традиційного літературознавства, – «Франкові «Панські жарти» в світлі німецьких літературних теорій» 1983 року [42] та перекладознавче дослідження «Іван Франко – перекладач німецької літератури» 1972 року [43]. Вартісні також перекладознавча розвідка Ореста Старчука «Іван Франко – український інтерпретатор Шекспіра» 1957 року [46] та фольклористична Володимира Жили «Франків вплив на вивчення слов'янського фольклору» (1981). Чимало цікавого фактажу, глибоко осмисленого, уміщає студія Хоми (Томаса) Примака «Іван Франко і масова імміграція українців до Канади» (1984).

В англomовних енциклопедіях, передусім в «The Modern Encyclopedia of Russian and Soviet Literatures» (1977, т. 8. автор – Ярослав Розумний) та «Encyclopedia of World Literature in the 20th Century» (1981–1984, т. 2; автор – Л. Рудницький), подано ґрунтовні, критично осмислені матеріали про І. Франка.

У Вінніпезі 1956 року встановлено пам'ятник І. Франку та відкрито музей І. Франка. У Глейн-спей, на літній оселі «Верховина», 22 червня 1957 року відкрито пам'ятник І. Франку (скульптор – С. Литвиненко, автор неперевершеного надгробника на могилі І. Франка на Личаківському цвинтарі у Львові, спорудженого з частковою фінансовою допомогою Українського братського союзу в США). Святування на «Верховині» тривало два дні, дослідники виступили з доповідями про великого українського поета, а артисти – з концертами [49]. Бюст І. Франка роботи знаменитого скульптора О. Архипенка прикрашає Український культурний город Рокфелерського парку в Клівленді (штат Огайо), урочисте відкриття якого відбулося 1940 р. Водночас було встановлено бюсти Володимиру Великому й Тарасу Шевченку, однак їх знищили вандалі в 70-х роках ХХ століття. Тепер там є також пам'ятник Лесі Українки роботи скульптора М. Черешньовського (урочисте відкриття відбулося 24 вересня 1961 року).

Завдяки англomовним перекладам та пошуковим англomовним дослідженням творчість І. Франка, художня та наукова, все більше стає здобутком світової культури. І. Франко як один з тих небагатьох, що репрезентують культуру Європи перед цілим світом (Є. Маланюк), – ще маловідомий в англomовному світі, та все ж його читацька аудиторія стає все ширшою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Зорівчак Р.* Лауреат Премії імені Івана Франка / Р. Зорівчак // Науковий вісник Музею Івана Франка у Львові. – Львів, 2010. – Вип. 9. – С. 354–362 (70-річчю Музею присвячується).
2. *Зорівчак Р.* У світ далекий і чужий / Р. Зорівчак // Вітчизна. – 1981. – № 9. – С. 184–192.
3. *Козачук А. М.* Перекладацький доробок Роми Франко: Загальний огляд / А. М. Козачук // Вісник Житомирського державного ун-ту. – Вип. 58. Філолог. науки. – С. 37–40.
4. *Кравченко О.* Культ Івана Франка в Америці / О. Кравченко // Альманах Українського братського союзу. – Скрантон, 1994. – С. 183–194.
5. *Кравченко О.* Особисті зв'язки І. Франка з чужинцями / О. Кравченко // Записки НТШ. – 1968. – Т. 184. – С. 89–102.
6. *Франко І.* Лис Микита = Franko I. Fox Mykyta / І. Франко ; transl. by V. Melnyk. – Toronto : The Basilian Press, [s. a.] – 28, 234 pp.
7. *Франко І.* Зібрання творів : у 50 т. / Іван Франко. – К. : Наукова думка, 1976–1986.
8. *Bida C.* Religious motives in the scholarly works of Ivan Franko // Etudes slaves et est-europeennes = Slavic and East-European Studies. – 1956. – Summer. – P. 104–110; 1956. – Autumn. – P. 139–145.
9. *Coleman A. P.* A New Golden Age for Ukraine / A. P. Coleman // Ukrainian Quarterly. – 1970. – Vol. 26, no. 1 (Spring). – P. 36–47.
10. *Franko I.* Behind Decorum's Veil / I. Franko ; transl. by Roma Franko ; ed. by Sonia Morris. – [Toronto] : Language Lanterns Publ., 2006. – 416 p.
11. *Franko I.* Boa Constrictor and Other Stories / I. Franko ; transl. from the Russian by F. Solasko. – Moscow : Foreign Languages Publ. house, [s. a.]. – 294 p.
12. *Franko I.* Down Country Lanes : Selected Prose Fiction / I. Franko ; transl. by Roma Franko ; ed. by Sonia Morris. – [Toronto] : Language Lanterns Publ., 2008. – 416 p.
13. *Franko I.* Fox Mykyta / I. Franko ; transl. by B. Karpishka. – Lviv : Papuga publ., 2002. – 156 p.
14. *Franko I.* Fox Mykyta: Ivan Franko's Ukrainian Classic / I. Franko ; English version by Bohdan Melnyk ; illustrated by William Kurelek. – [Montreal] : Tundra Books, [1978]. – 148 p. : ill.
15. *Franko I.* From Days Gone By : Selected Prose Fiction / I. Franko ; transl. by Roma Franko ; ed. by Sonia Morris. – [Toronto] : Language Lanterns Publ., 2008. – 416 p.
16. *Franko I.* Ivan Vyshensky: A Poem / I. Franko ; transl. by R. O. Tatchyn ; with an introduction by L. Rudnytskyi. – New York : Shevchenko Scientific Society, 1983. – P. 166–212 : ill.
17. *Franko I.* The Master's Jests / I. Franko ; transl. by Roman Tatchyn. – New York : Shevchenko Scientific Society, 1979. – 133 p. – (Shevchenko Scientific Society. Ukrainian Studies ; vol. 37 ; English section ; vol. 14).
18. *Franko I.* Moses. Prologue / I. Franko ; transl. by W. Semenyna, Vera Rich, A. Hnidj, M. Skyrnyuk // Народе мій ... Пролог до поеми «Мойсей» / упор. Ф. Погребенник. – Львів : Каменярь, 1989. – С. 66–73.
19. *Franko I.* Moses / I. Franko ; transl. from the Ukrainian by W. Semenyna. With a biographical sketch of Ivan Franko by S. Shumeyko. – New York : United Ukrainian Organization of the United States, 1938. – 83 p. : illus.
20. *Franko I.* Moses and Other Poems / I. Franko ; transl. from Ukrainian by Vera Rich (Moses) and Percival Cundy (other poems). – New York : Shevchenko Scientific Society, 1973. – 163 p. : port., ill. – (Shevchenko Scientific Society. Ukrainian Literature ; vol. 13).
21. *Franko I.* Moses and Other Poems / I. Franko ; transl. by A. Hnidj. – New York ; Atlanta ; Los Angeles ; Chicago : Vantage press, 1988. – IX, 148 p.

22. *Franko I. Passion's Bitter Cup : Selected Prose Fiction / I. Franko ; transl. by Roma Franko ; ed. by Sonia Morris. – [Toronto] : Language Lanterns Publ., 2004 – 352 p.*
23. *Franko I. Poems and stories / I. Franko ; transl. by John Weir. – Toronto : Ukrainiska knyha, 1956. – 241 p.*
24. *Franko I. Riddles of the Heart : Selected Prose Fiction / I. Franko ; transl. by Roma Franko; ed. by Sonia Morris. – [Toronto] : Language Lanterns Publ., 2004 – 352 p.*
25. *Franko I. Selections: Poems and Stories / I. Franko ; transl. from the Ukrainian by John Weir ; «The Pencil» transl. by Helen Weir. – Kiev : Dnipro Publ., 1986. – 214 p.*
26. *Franko I. Short Stories / I. Franko ; [transl. from the Ukrainian]. – Kiev : Dnipro Publ., 1977. – 149 p.*
27. *Franko I. Stories / I. Franko ; comp. and introduced by Yevhen Kirilyuk ; ed. A. Bilenko. – Kiev : Mistetstvo, 1972. – 163 p. : port.*
28. *Franko I. Turbulent Times: A Trilogy. Vol. 1. Winds of Change / I. Franko ; transl. by Roma Franko ; ed. by Sonia Morris. – [Toronto] : Language Lanterns Publ., 2006. – 350 p.*
29. *Franko I. Turbulent Times: A Trilogy. Vol. 2. Beacons in the Darkness / I. Franko ; transl. by Roma Franko ; ed. by Sonia Morris. – [Toronto] : Language Lanterns Publ., 2006. – 448 p.*
30. *Franko I. Turbulent Times: A Trilogy. Vol. 3. Fateful Crossroads / I. Franko ; transl. by Roma Franko ; ed. by Sonia Morris. – [Toronto] : Language Lanterns Publ., 2006.– 384 p.*
31. *Franko I. When the Animals Could Talk: fables / I. Franko ; transl. from the Ukrainian by Mary Skrypyk. The Painted Fox / I. Franko ; transl. by Wilfred Szczesny ; illustrated by Yuli Kryha. – Kiev : Dnipro Publ., 1984. – 86 p. : col. ill.*
32. *Franko I. Zakhar Berkut / I. Franko ; transl. from the Ukrainian by Th. Boresky. – New York : Theo Gaus' Sons, 1944. – 230 p.*
33. *Franko I. Zakhar Berkut; a picture of life in thirteenth-century Carpathian Ruthenia / I. Franko ; transl. from the Ukrainian by Mary Skrypyk. – Kiev : Dnipro Publ., 1987. – 225 p. : ill.*
34. *Humesky A. Sound expressivity in the poetry of Ivan Franko / A. Humetsky // Slavic and East-European Journal. – 1983. – Summer. – P. 245–255.*
35. *A Hunger Most Cruel: Selected Prose Fiction by A. Dimarov, Ye. Hutsalo, O. Zvy chayna / Transl. by R. Franko ; ed. by S. Morris. – [Toronto] : Language Lanterns Publ., 2006. – 285 p. (2nd edition).*
36. *Ivan Franko : The artist and the thinker = Іван Франко – мистець і Мислитель. A collection of papers commemorating the 125th anniversary of the birth and the 65th anniversary of the death of Ivan Franko / ed. by Ye. Fedorenko. – New York : Shevchenko Scholarly Soc., 1981. – 212 p. (Memoirs of the Shevchenko Scholarly Soc. – V. 198).*
37. *Ivan Franko: the Poet of Western Ukraine. Selected poems ; transl. with a biographical introduction by Percival Cundy. – New York : Philosophical Library, 1948. – XXIV, 265 pp.*
38. *Ivan Franko: the Poet of Western Ukraine. Selected poems ; transl. with a biographical introduction by Percival Cundy ; ed. by Clarence A. Manning. – New York : Greenwood Press, 1968. – XXIV, 256 pp.*
39. *Melnyk B. Against the Stream / Bohdan Melnyk. – Toronto, 1989. – 572 p.*
40. *Niniowsky William V. Yvan Franko's Versification : PhD. Dissertation / William W. Niniowsky; University of Ottawa. – Ottawa : University of Ottawa, 1978.*
41. *Rich Vera. Ivan Franko and the English Poets / Vera Rich // The Ukrainian Quarterly. – 1966. – Vol. 22, No. 1. – P. 122–128.*
42. *Rudnytzky L. Franko's Pans 'ki zharty in the light of German literary theories / L. Rudnytzky // Symbolae in honorem Volodymyr Janiw. – München, 1983. – P. 800–809.*
43. *Rudnytzky L. Ivan Franko – a translator of German literature / L. Rudnytzky // The annals*

- of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the United States. – New York, 1972. – No 1/2. – P. 143–150.
44. Rudnytzky L. The Image of Austria in the Works of Ivan Franko / L. Rudnytzky // Nation building and the Politics of Nationalism, Essays on Austrian Galicia. – Cambridge, 1982. – P. 239–254.
 45. Shein L. J. Ivan Franko's Religious Weltanschauung / Louis J. Shein // The Ukrainian Quarterly. – 1979. – Vol. 25, No. 4. – P. 381–389.
 46. Starchuk O. Ivan Franko: A Ukrainian Interpreter of Shakespeare / Orest Starchuk // Canadian Slavonic Papers = Revue canadienne des slavistes. – 1957. – No. 2. – P. 106–110.
 47. Tarnawsky M. [Review of:] / M. Tarnawsky // Journal of Ukrainian Studies. – 2008–2009. – Vol. 33–34. – P. 582–587. – Rev. of: Behind Decorum's Veil / I. Franko ; transl. by Roma Franko ; ed. by Sonia Morris. – [Toronto] : Language Lanterns Publ., 2006. – 406 p.; Turbulent Times: A Trilogy. Vol. 1. Winds of Change / I. Franko ; transl. by Roma Franko ; ed. by Sonia Morris. – [Toronto] : Language Lanterns Publ., 2006. – 350 p.; Turbulent Times: A Trilogy. Vol. 2. Beacons in the Darkness / I. Franko ; transl. by Roma Franko ; ed. by Sonia Morris. – [Toronto] : Language Lanterns Publ., 2006. – 448 p.; Turbulent Times: A Trilogy. Vol. 3. Fateful Crossroads / I. Franko ; transl. by Roma Franko ; ed. by Sonia Morris. – [Toronto] : Language Lanterns Publ., 2006. – 384 p.
 48. Tarnawsky M. [Review of:] / M. Tarnawsky // World Literature Today. – 1988. – Autumn issue. – P. 16–17. – Rev. of: Moses and Other Poems / I. Franko ; transl. by A. Hnidj. – New York ; Atlanta ; Los Angeles ; Chicago : Vantage press, 1988. – IX, 148 p.
 49. Ukrainian Chronicle: Erection of a monument in memory of the Ukrainian poet and writer Ivan Franko, in U. S. A. // The Ukrainian Review. – 1957. – No 3. – P. 92.
 50. A Voice from Ukraine; biographical sketch and translation from the works of Ivan Franko / transl. by P. Cundy. – Roland, Man. : R. E. Buffy & Co., 1932. – 74 p.
 51. Wilcher A. Ivan Franko and the Bible: A Study of His Pre-Moisei Poems : PhD Thesis / Asher Wilcher ; University of Ottawa. – Ottawa: University of Ottawa, 1977.
 52. Wilcher A. Ivan Franko and Theodor Herzl: to the genesis of Franko's 'Mojszej' // Harvard Ukrainian Studies. – 1982. – Vol. 6, No. 2. – P. 233–243.

*Стаття надійшла до редакції 16.12.2013
Прийнята до друку 24.03.2014*

THE RECEPTION OF THE PERSONALITY AND WRITINGS OF IVAN FRANKO AS A SYMBOL OF INTELLECTUAL UKRAINE IN THE ANGLOPHONE WORLD

Roksolana ZORIVCHAK

*The Ivan Franko National University of L'viv,
1, Universytets'ka Str., L'viv, Ukraine, 79000*

The research, rather of a bibliography character, focuses on the history of reception of the writings and personality of Ivan Franko in the Anglophone world. Much attention is paid to the activities of Percival Cundy, Vera Rich and Roma Franko. The scholarly works dealing with certain aspects of Franko's activities have been discussed too.

Key words: Ivan Franko, prose, poetry, intellectual, translation, Ukrainian, English.

**ВОСПРИЯТИЕ ТВОРЧЕСТВА И ЛИЧНОСТИ ИВАНА ФРАНКО
КАК СИМВОЛА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ УКРАИНЫ
В АНГЛОЯЗЫЧНОМ МИРЕ****Роксолана ЗОРИВЧАК**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, Львів, Украина, 79000*

Значительным образом исследование имеет библиографический характер. Оно посвящено анализу восприятия творчества и личности Ивана Франко в англоязычном мире. Особенное внимание сосредоточено на переводах Персиваля Канди, Виры Рич и Ромы Франко. В статье также рассматриваются англоязычные научные труды, посвященные отдельным аспектам творчества И. Франко.

Ключевые слова: Иван Франко, творчество, проза, поэзия, интеллектуальный, перевод, украинский язык, английский язык.